

DOMBI JÓZSEFNÉ¹**Zenetörténeti ritkaságok a pedagógiai gyakorlatban**

A tanulmány arra keres választ, hogy az Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar (SZTE JGYPK) Ének-zene Tanszék történetében milyen lehetőségek adódtak a zenetörténet ritkán felhangzó műveinek megismerésére, valamint olyan zenetörténeti előadásokra, amelyek egyedi témakörükönél fogva az ismeretek bővítését szolgálták, és nem tartoztak a hivatalos tananyagba. Egy hosszmetseti kutatás foglalja össze a magyar, illetve a tanszékre látogató külföldi eladóktól elhangzott különleges prezentációkat és hangversenyeket. A magyar szerzők alkotásai közül Ránki György, Durkó Zsolt és Hollós Máté műveire és hatásaira térünk ki.

1. Bevezetés

A tanulmány célja az SZTE JGYPK Ének-zene Tanszékre látogató hazai és külföldi előadók által bemutatott – túlnyomó részt 20. századi – zenetörténeti ritkaságok és nemzetközi kapcsolatok zenepedagógiai gyakorlatra tett hatásának bemutatása. A kutatás módszere dokumentumelemzés, melynek során a következő témaköröket vizsgáltuk:

- (1) Milyen lehetőségek adódtak a tanórán kívül a zenetörténeti ritkaságok bemutatására?
- (2) Mennyiben járultak hozzá ezek a művek a zenetörténeti ismeretek bővítéséhez?
- (3) Milyen pedagógiai hatásuk volt ezeknek az eseményeknek?

A cseh és szlovák művésztanárok szegedi előadásait a 2000-es évek közepétől megélénkült nemzetközi kapcsolatok, projektek létrejötte inspirálta. A CEEPUS- és Erasmus-ösztöndíjak tették lehetővé, hogy az idelátogató tanárok a tanítás mellett több előadást is tartsanak, és koncerteket adjanak. Az előadások helyszíne az Ének-zene Tanszék hangversenyterme volt. A koncertek túlnyomó része az SZTE Díszteremében kerülhetett megrendezésre. A kapott eredményeket tematikus sorrendben foglaljuk össze. Az előzmények fejezet a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem tanárainak előadásait mutatja be. Ezután térünk ki a magyar, a cseh és szlovák prezentációkra, ezt követően mutatjuk be a koncerteken elhangzott darabokat. Az eredmények értékelése fejezetben összefoglaljuk a művek oktatásra kifejtett hatását.

¹ CsC., főiskolai tanár; Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Művészeti Intézet Ének-zene Tanszék; dombi5@freemail.hu

2. Előzmények

Az SZTE JGYPK Ének-zene Tanszék legrégebbi nemzetközi kapcsolatát a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Zenei Nevelési Tanszéke jelentette az 1970-es közepétől. Bár a témához szorosan nem kötődik, de történeti szempontból meg kell jegyeznünk, hogy lehetőség volt arra, hogy a hallgatóink is eljussanak Nyitrára. Az Ének-zene Tanszék 1. számú Női kara Mihálka György vezetésével 1974-ben adott hangversenyt a nyitrai egyetemen. A következő években Csehi Ágota és Józsa Mónika nyitrai oktatók többször ellátogattak Szegedre. Csehi Ágota előadásai során új nézőpontból világította meg a szlovákiai Bartók-recepciót (Csehi, 2007), képet kaptunk a kortárs szlovák szerzők munkásságáról és alkotásairól (Csehi, 2009), illetve megismerhettük a Szlovákiai Magyar Zenebarátok tevékenységét és célkitűzéseit (Csehi, 2012).

3. Zenetörténeti ritkaságok a magyar előadások során

Alekszander Nyikolajevics Szkrjabin művészetéről Maczelka Noémi tartott bemutató előadást, ezáltal keltve fel az érdeklődést Szkrjabin zongoraművei iránt (Maczelka, 2014). Értékes információkkal gazdagodtak a hallgatók Asztalos Bence előadásai során, aki Hans Krása *Bundibár* gyermekoperájáról és Richard Strauss *Intermezzo* című operájának önéletrajzi háttéréről mutatta be kutatási eredményeit (Asztalos, 2014).

4. Előadók Csehországból

Az első vendégelőadó Csehországból 2002-ben Judita Kučerová, a brnói Masaryk Egyetem docense volt, aki a cseh hangszeres népzenevel ismertette meg a hallgatókat, a népzene típusainak ismertetését összekötve a hozzájuk kapcsolódó néprajzzal. További előadásain ismertette a cseh népzene gyermekkórusokra történő hatását, bemutatta a népzenei elemeket Leoš Janáček, Bohuslav Martinů és Vítězslav Novák gyermekkórusaiban. Későbbi előadásán Leoš Janáček *Jenufa* című operájának keletkezéstörténetét, felépítését ismerhette meg a hallgatóság (Kučerová, 2014). Jana Palkovská a Prágai Károly Egyetemről Carl Philipp Emanuel Bach művészetéről tartott előadást (Palkovská, 2013), Marek Sedláček Vítězslav Novák zenepedagógiai elveit világította meg (Sedláček, 2010).

5. Zenetörténeti ritkaságok a Prešovi Egyetem tanárainak előadásában

A Prešovi Egyetem tanárai 2010 óta több alkalommal tartottak előadást, melyek témái a szlovák zene történetére, illetve annak 1945 utáni fejlődésére vonatkoztak. Rendkívül érdekes volt 2012-ban Irena Medňanská, a magyar zenetörténetet is gazdagító, az egykori felső-magyarországi zeneszerző, Kéler Béla életútjáról szóló előadása (Medňanská, 2013). Karol Medňansky *Legány Dénes és a viola da gamba* című prezentációja kitért a felkérésére született *Andante viola da gambára és spinétre*, és *Rondo concertante viola da gambára és spinétre* Legány-művek elemzésére. Emellett részletesen ismertette Legány Dénes (1965–2000), a tragikusan fiatalon, autóbalesetben elhunyt zeneszerző munkásságát (Medňansky, 2013). A műveket Karol Medňansky a szegedi Vántus István Kortárszenei napok keretében be is mutatta Maczelka Noémi kíséretével. Igen értékes zenetörténeti információt hordoztak Medňansky a viola da gamba irodalomhoz kapcsolódó további előadásai, melynek témái a viola da gamba a francia zeneirodalomban, és Telemann viola da gambára és basso continuoóra írott szonátái voltak. Renata Kočišová Prešovból Moyzes Miklós pedagógiai és zeneművészeti tevékenységét ismertette Szegeden (Kočišová 2016).

6. Zenetörténeti ritkaságok cseh előadók szegedi hangversenyein

Az első koncert Petr Hala zongoraművész, zeneszerző nevéhez fűződik, melyet a Vántus István Kortárszenei Napok keretében adott az Ének-zene Tanszéken, 2004-ben. A műsoron magyarországi bemutatóként három kortárs cseh kompozíció hangzott el: Alois Pinos *Musica affabilise*, Leoš Faltus 5. és 6. szonátája, majd egy válogatás Petr Hala *13 zongoradarab* sorozatából. A műsor befejező darabja Leoš Janáček *Ködben* című kompozíciója volt. A következőkben röviden összefoglaljuk az itt bemutatott művek szerzőinek munkásságát.

Alois Pinos zeneszerző (1925–2008) tanulmányait 1949–1953-ig a brnói Janáček Akadémián végezte. Korai kompozíciói népzenei ihletésűek. Később a darmstadti iskolában képezte magát Pierre Boulez és Karlheinz Stockhausen irányításával. Nevéhez fűződik az első cseh elektroakusztikus kompozíció megszületése. Elméleti munkásságát jelzi az 1971-ben megjelent *The Tone Groups* című könyve. Tagja volt a Camerata Brno-nak és a Cseh Elektroakusztikus Zenei Társaságának, műveit bemutatták a Kölni Rádióban is. A *Musica affabilis* zongoradarab 1992-ben keletkezett, a két részből álló kompozícióban poétikus és markáns szakaszok követik egymást.

Leoš Faltus (1937–) színpadi művei között 2 opera és 1 balett van, versenyműveket írt hegedűre, nagybőgőre és fagottra, jelentős 7 zongoraszonátája. Részt vett a Janáček kritikai összkiadás szerkesztésében.

Peter Hala (1965–) a Janáček Akadémián szerzett zongoraművészi diplomát. Jelenleg a brnói Masaryk Egyetem Zenei tanszékének tanára. Számos zenei verseny zsűritagja. Nevéhez több kortárszenei bemutató fűződik, köztük Michal Kossuth *Zongoraversenye*. Zeneszerzői munkásságát tanári pályája alatt kezdte. Több zongoramű szerzője, 13 *zongoradarabja* Messian hatását mutatja.

Népzenei hatás tükröződik Leoš Janáček (1854–1928) első komponálási periódusban, ekkor keletkeztek a következő, az Ének-zene Tanszék hangversenyein is elhangzottak zongoraművei:

- *Morva nemzeti táncok* két és négykezes feldolgozásban
- *Egy benőtt ösvényen*
- esz-moll zongoraszonáta „1905. október 1.”
- *Ködben*
- *Zárlivost* (Féltékenység, a *Jenufa*-nyitány négykezes zongoraváltozata)

A *Morva táncok* négykezes változatából az Ének-zene Tanszéken 2004-ben Judita Kučerová és Dombi Józsefné előadásában hangzottak el részletek, illetve a *Zárlivost* négykezes átiratot Csehi Ágota és Dombi Józsefné, a *Ködben* ciklusból Csehi Ágota játszott.

6.1 Hangverseny cseh zeneszerzők műveiből 2005-ben

A harmadik hangversenyen Vladimír Richter (ének) és Petr Hala (zongora) lépett fel az alábbi műsorral:

- Jan Ladislav Dusík (Dussek): Die Preludii Lento e Presto
- Bedřich Smetana: *Luisana polka*; *Jirinkova polka*; *Ze studentského života*; Cseh táncok II.
- Leoš Janáček: Sonata 1. X.
- Antonín Dvořák: *Biblikus dalok*.

A következőkben a műsorban elhangzott művek szerzői közül Dusík művészetét mutatjuk be. Jan Ladislav Dusík (1760–1812) első kompozíciói Hágában jelentek meg, majd Hamburgban Carl Philipp Emanuel Bachnál képezte magát, de üvegharmonika-játékosként is számon

tartották. Szentpétervárott II. Katalin udvarában játszott. Hangversenykörútjai során eljutott Párizsba és Londonba is, zongoraműveit Joseph Haydn is (el)ismerte. Pedagógiai munkássága jelentős, ennek bizonyítéka az 1796-ban, Londonban megjelent *Instructions on the Art of Playing the Piano Forte or the Harpsichord* című könyve (Sárai, 1959).

6.2 Vladimir Richter, Jana Frostová (ének) és Judita Kučerová (zongora) hangversenye 2009-ben

A koncert műsora:

- Leoš Janáček: *Morva duettek – Klange aus Mahren; Jablko – Strommen, Velet, vtacku, velet*
- Bohuslav Martinů: *Die Lieder auf eine Seite, Neue slowakische Lieder*
- Václav Jan Tomášek: *Románc.*

E műsorból Tomášek és Martinů művészetét mutatjuk be. Václav Jan Tomášek (1774–1850) zeneszerző, pedagógus és zongoraművész fiatal korában hegedülni és énekelni tanult. Prágában filozófiai és orvosi tanulmányokat folytatott, emellett Frantisek Xaver Jan Duseknál tanult zongorázni. Idővel a kor legjelentősebb tanára lett Prágában, 1824-től zeneiskolát alapított. Kiváló tanítványai között említik többek között Eduard Hanslickot, de kapcsolatban állt Beethovennel, Goethével is, és levelezett a lengyel zongoraművésszel, Maria Agáta Szymanowszkával. Hat zongoraszonátát írt, kamarazenei alkotásai között említhetjük meg vonósnégyesét. Zenekari művei között található három szimfónia és két zongoraverseny. Goethe költeményeire írt dalokat, illetve munkásságát két opera (*Seraphino, Alvaro*) és egyházi művek jelzik.

Bohuslav Martinů (1890–1959) hegedű-, orgona- és zeneszerző-tanulmányokat folytatott a Prágai Konzervatóriumban. 1920-ban a Cseh Filharmonikus Zenekar hegedű szólamának tagja lett, ezzel egy időben Joseph Suknál képezte magát. 1923–1940-ig Párizsban élt. 1937-ig Albert Roussel tanította, ekkor ismerte meg új zenei nyelvként a jazzt és a neoklasszicizmus stílusjegyeit. 1937-től Charles Munch óráit látogatta. 1941 és 1953 között Amerikában élt. A Princeton Egyetemen és Tanglewoodban tanított, itt keletkezett hat szimfóniája. 1953-ban visszatért Európába, Rómában megalapította az Amerikai Zenei Intézetet.

6.3 Cseh művek előadása 2012-ben

2012-ben az SZTE Dísztermében egy Erasmus nemzetközi partnerség keretében kamarahangversenyen újabb cseh műveket ismerhetett meg a közönség. Janáček *Hájna*, *Tuzba* és *Stálost* című dalait Lucie Marsalková, Radek Korčák, Hana Bilková, Daniela Nevalová adták elő. Valstimil Lejsek *Grosse Polka* négykezes darabját Daniela Nevelová és Csordás Mónika játszották. Ismét megszólalt Dvořák *Velet, vtácku, velet* morva duettjét Lucie Marsalková és Radek Korčák előadásában, zongorán kísért Judita Kučerová.

Ugyanebben az évben ugyanezen a helyszínen Elena Petrová (1929–2002) *Impromptu* művét Jana Palkovská, Janáček *Ködben* ciklusát Vit Gregor zongoraművész, a Prágai Károly Egyetem oktatói játszották.

6.4 A 2013-as Nemzetközi zenei konferenciához kapcsolódó hangverseny

Ezen a hangversenyen Janáček *Jenufa* című operájából a címszereplő áriáját énekelte Markéta Böhmová brnói hallgató Judita Kučerová zongorakíséretével, majd Antonin Dvořák *Jakobinus* című operájából Terinka áriája hangzott el, ez utóbbi magyarországi bemutató is volt egyben.

7. Zenetörténeti ritkaságok a Schumann-émlékévben

2012-ben nemzetközi konzorcium vezetőjeként az Ének-zene Tanszéknek lehetőség nyílt Robert Schumann ritkán hallható kamarazenei alkotásainak bemutatását célul tűző Erasmus Intenzív Programot rendezni. A *Bilder aus Osten* op. 66 és a *Zwölf vierhändige Klavierstücke* op. 85. sorozatokból a hallgatók technikai és zenei felkészültsége alapján kerültek kiválasztásra művek. A résztvevő egyetemek közül Campobassoból és Hildesheimből zeneakadémiai tudással rendelkezők hallgatók érkeztek Szegedre, míg Brnóból, Kremsből és Szegedről ének-zene szakos hallgatók, vagyis a hangszeret kevesebb óraszámban tanuló diákok vettek részt a konzorcium munkájában. A kiválasztott darabok mindkét szolamát más-más országból jövő tanulók játszották. A hallgatók már felkészülten érkeztek a hangversenyt megelőző kéthetes intenzív kurzusra, melyen két tanár jelenlétében kaptak kamarazene-órákat, illetve instrukciókat angol, német, cseh, olasz és magyar nyelven. A főpróbára és az előadásra az egyetemi díszteremben került sor, melyet a TiszapArt Televízió rögzített. A konzorcium munkája *Musik kreativ+* címmel újabb nemzetközi együttműködést eredményezett, melynek során Dmitrij Sosztakovics és Lendvay Kamilló kevésbé ismert kamarazenei alkotásaival ismerkedhettek meg a diákok (Asztalos, 2016).

8. Magyar szerzők művei

Hollós Máté (1954–) dalaival és zongoradarabjaival a Vántus István Kortárszenei Napok Zenepedagógiai délelőtti sorozatán ismerkedhettek meg a hallgatók. Elhangzott az *I vagy 10 zongoradarab*, az *Albumvázlatok* és a *Magyar motívumok*. A komponista különleges hangzásvilága ragadta meg Szabó Zsuzsanna hallgatót és felkészítő tanárát, Laczi Júliát, inspirálva őket arra, hogy a szerző tanácsait követve megtanulják a *Három dal egy versre* című művet.

Durkó Zsolt (1934–1997) zongoradarabjai közül a *Törpék és óriások* és *A gömb története* sorozatokból hangzottak el részletek. Ránki György (1907–1992) *A két bors ökröcske*, *Hét könnyű négykezes*, *Ludasjáték*, *Kapuvári verbunk*, *Medvetánc*, *Nyelvtörő kánon* és *Zsoltár gyermekeimnek* művei szólaltak meg. E zeneszerzők művei további műsorválasztásra, kutatásra motiválták a hallgatókat.

9. Eredmények cseh, szlovák és magyar versenyeken

2012-ben a brnói Masaryk Egyetemen rendezett nemzetközi zenei versenyen az Ének-zene Tanszékről Zimmermann Kornélia (ének) Dvořák *Cigánydalok* ciklusából az *Alte Mutter* dallal 2. díjat nyert, illetve különdíjat kapott a Dvořák-dal cseh nyelven történő megszólaltatásáért.

2014-ben ugyanezen a versenyen 1. díjat nyert Fábi Judit (zongora). Szkrjabin *Balkezes etűdjét* és Janáček *Egy benőtt ösvényen* sorozatából adta elő az *Elsodort leveleket*, melyért különdíjat kapott. Ugyanekkor Behán Brigitta és Balogh Dóra is különdíjat nyertek, műsorukon Tóth Péter *Keringőjét* is játszották.

9.1 Hazai eredmények

Szabó Zsuzsanna a 2005-ben rendezett OTDK-n ének kategóriában Hollós Máté *Három dal egy versre* című darabjával 1. díjat nyert. A tanszék 2014-ben zenei versenyt rendezett Durkó Zsolt emlékére. Az SZTE Művészeti, Művészetközvetítő és Művészetpedagógiai Szakkollégium pályázatán 2014-ben 1. díjat kapott Nagy Szabina Ránki György *Az ember tragédiája* című dolgozatával.

10. Az eredmények értékelése

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az előadások során a hallgatók olyan zeneszerzők műveit ismerhettek meg, melyek nem képezik a tananyag részét, de mindenképpen hozzájárulnak zenetörténeti tudásuk, stílusismeretük bővítéséhez. A cseh zeneszerzők műveinek bemutatása nemcsak zenetörténeti szempontból volt előremutató; hozzájárult a zenei befogadói kompetencia fejlesztéséhez. Az Ének-zene Tanszék történetében a cseh zene bemutatása szempontjából kiemelt szerepet játszottak a 2003, 2005, 2009, 2011, 2013, 2014-es esztendőik: kilenc cseh zeneszerző 31 műve hangzott el ezekben az években a tanszék hangversenyein. A Schumann-program ráirányította a figyelmet Schumann eddig kevésbé játszott kamarazenéjére. A zenetörténeti ritkaságok bemutatásának motivációs értékét jól mutatják a különböző zenei versenyeken elért eredmények.

BIBLIOGRÁFIA

- Asztalos, B. (2014). Richard Strauss Intermezzo című operájának önéletrajzi háttere. In: Dombi, J. és Maczelka, N. (Ed.), *Giuseppe Verdi, Richard Wagner, Moór Emánuel Tanulmánykötet*, (pp. 96–103). Szeged: SZTE JGYPK Művészeti Intézet Ének-zene Tanszék.
- Asztalos, B. (2016). Musik kreativ+. In: Maior, E. és Tóth, P. (Ed.), *Empirikus kutatások az oktatásban határon innen és túl – I. Kárpát-medencei Oktatási Konferencia Tanulmánykötet*, (pp. 12–22). Nagyvárad: Partiumi Keresztény Egyetem.
- Csehi, Á. (2007). Bartók műveinek és előadóművészetének fogadtatása Szlovákiában és Csehországban. In: Dombi, J. és Maczelka, N. (Ed.), *Mozart, Liszt, Bartók Tanulmánykötet*, (pp. 31–43). Szeged: SZTE JGYTFK Ének-zene Tanszék.
- Csehi, Á. (2009). A népzene szerepe Eugen Suchoň instruktív jellegű műveiben. In: Dombi, J. (Ed.), *80 év a zenei nevelés szolgálatában. Tanulmánykötet*, (pp. 55–60). Szeged: SZTE JGYPK Művészeti Intézet Ének-zene Tanszék.
- Csehi, Á. (2012). A Szlovákiai Magyar Zenebarátok Társaságának tevékenysége Liszt, Bartók, Kodály, Kadosa- szellemében. In: Dombi, J. és Maczelka, N. (Ed.), *Liszt, Mahler Tanulmánykötet*, (pp. 142–157). Szeged: SZTE JGYPK Művészeti Intézet Ének-zene Tanszék.

- Kočišová, R. (2016). Moyzes Mklós pedagógiai és zeneművészeti tevékenysége az egykori Magyarország területén. In: Dombi, J. és Asztalos, B. (Ed.), *Művészetek kölcsönhatása. Tanulmánykötet*, (pp. 203–213). Szeged: SZTE JGYPK Művészeti Intézet Ének-zene Tanszék.
- Kučerová, J. (2014). Die Oper Jenufa von Leoš Janáček „Historische und schöpferische Kontexte. In: Dombi, J. és Maczelka, N. (Ed.), *Giuseppe Verdi, Richard Wagner, Moór Emánuel Tanulmánykötet*, (pp. 89–96) Szeged: SZTE JGYPK Művészeti Intézet Ének-zene Tanszék.
- Maczelka, N. (2013). 140 éve született Alekszander Nyikolajevics Szkrjabin (1872–1915). In: Dombi, J. és Maczelka, N. (Ed.), *Mahler, Szkrjabin, Verdi, Korngold Tanulmánykötet*, (pp. 12–17). Szeged: SZTE JGYPK Művészeti Intézet Ének-zene Tanszék.
- Medňanská, I. (2013). A magyar zenetörténetet is gazdagító, az egykori felsőmagyarországi zeneszerző, Kéler Béla életútja és újbóli besorolása az európai zenei örökségbe. In: Dombi, J. és Maczelka, N. (Ed.), *Mahler, Szkrjabin, Verdi, Korngold Tanulmánykötet*, (pp. 35–45). Szeged: SZTE JGYPK Művészeti Intézet Ének-zene Tanszék.
- Medňansky, K. (2013). Legány Dénes és a viola da gamba. In: Dombi, J. és Maczelka, N. (Ed.), *Mahler, Szkrjabin, Verdi, Korngold Tanulmánykötet*, (pp. 45–60). Szeged: SZTE JGYPK Művészeti Intézet Ének-zene Tanszék.
- Palkovská, J. (2013). Carl Philipp Emanuel Bach as the 300 anniversary of his birth approaches. In: Dombi, J. és Maczelka, N. (Ed.), *Mahler, Szkrjabin, Verdi, Korngold Tanulmánykötet*, (pp. 101–106). Szeged: SZTE JGYPK Művészeti Intézet Ének-zene Tanszék.
- Sárai, T. (1959). *A cseh zene története*, Budapest: Zeneműkiadó Vállalat.
- Sedláček, M. (2010). Educational activities of Vítězslav Novák in the light of memories of his pupils and colleagues. In: Dombi, J. (Ed.), *Évfordulós zeneszerzők. Tanulmánykötet*, (pp. 116–125), Szeged: SZTE JGYPK Művészeti Intézet Ének-zene Tanszék.

DOMBI, JÓZSEFNÉ

MUSICAL-HISTORICAL RARITIES IN PEDAGOGICAL PRACTICE

This study seeks to find out what opportunities the Music Department at “Juhász Gyula” Faculty of Education of the University of Szeged (SZTE JGYPK) has had, in the course of its history, to familiarize with rarely heard pieces of music, and to hold lectures on the history of music, which, by their specific subject matter, served to expand knowledge and did not belong to the official curriculum. A longitudinally arranged research summarizes the special presentations and concerts of Hungarian and foreign lecturers visiting the department. Out of the works of Hungarian composers, we cover the works and impact of György Ránki, Zsolt Durkó and Máté Hollós.